

Românii și ucrainenii bucovineni la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea

Cum au slavizat formal/oficial austriei Nordul Moldovei răpit în 1775-1776

*Gheorghe Gorun**

Abstract

In this study, we present the actions taken by the Austrians to denationalize the Romanians in the northern part of Moldavia, which they seized in 1775-1776. To achieve this goal the Court of Vienna stubbornly applied the principle *Divide et impera!*, exploiting the desire of the Ruthenians to establish their own state. The most important *strongholds* of the national consciousness- the Romanian language, education in the national language and the (Romanian) Orthodox Church- were subjected to a long siege by the Austrian occupier. If the germanization of the province did not succeed for the Habsburg Empire, the official/formal slavization using the Ruthenians succeeded to a great extent.

Keywords: Romanians, Ruthenians, Austria, denationalization, north Moldavia

În momentul anexării Bucovinei (1775-1776), Imperiul austriac stăpânea deja teritorii vaste în care românii alcătuiau populația cea mai numeroasă.

După pacea din Westfalia (1648), prin care se încheia Războiul de 30 de ani, Austria și-a direcționat politica expansionistă către Răsărit. Câtă vreme Imperiul Otoman a fost o mare putere militară, tendințele imperialilor au fost estompate. Înfrângerea Turciei la Viena (1683) de o coaliție creștină în care rolul principal a revenit Poloniei a deschis drumul Austriei către teritoriile românești.

La Conferința (de pace) de la Linz (1684) împăratul Leopold I „este împuternicit să recucerească regatul maghiar [al cărui rege se considera – n.n.] cuprinzând și Transilvania și, în măsura posibilităților, Țara Românească și Moldova în virtutea așa-zisei suzeranități medievale a regatului maghiar asupra acestora”¹.

În 1687, Austria cucerește de la turci Ungaria (pașalâc otoman din 1526), iar între anii 1686-1691, în urma unor mari presiuni politico-diplomatice și militare, se înstăpânește asupra Transilvaniei (fost principat autonom sub suzeranitate otomană din 1541). Prin Pacea de la Carlovăț (Karlowitz) din 1699 Turcia recunoaște noua realitate geo-politică. Politicile de centralizare, germanizare și catolicizare a Transilvaniei nu au putut schimba caracterul românesc al provinciei. În 1772, cu doar trei ani înainte de anexarea părții de Nord a Moldovei,

* Profesor dr., cercetător independent; e-mail: gheorghegorun@yahoo.com.

¹ ****Istoria Românilor*, vol. V, *O epocă de înnoire în spirit european (1601-1711/1716)*, coord. acad. Virgil Cândea, Editura Enciclopedică, București, 2003, pp. 21-22.

catagrafiile confesionale care sunt cele mai exacte consemnează 2.010.000 de locuitori, din care 1.850.000 contribuabili. Românii numărau 1.265.933 (62,98%), din care 1.043.117 ortodocși și 222.856 greco-catolici. Maghiarii și secuii însumau 499.384 (24,35%), din care 261.758 calvini, 174.081 romano-catolici, 53.945 unitarieni. Sașii luterani erau în număr de 244.639 (12,17%) și alții, de alte etnii și confesiuni, numărau 10.000 de suflete.²

Încercarea de catolicizare a populației românești a eșuat. Mai mult, compromisul reușit de austrieci prin Unirea religioasă, finalizată în 1701, după o trudă de câțiva ani, nu le-a fost de folos stăpânilor pentru a-i deznaționaliza pe români.

Biserica Unită cu Roma (greco-catolică) a devenit în scurt timp factorul cel mai important în lupta pentru drepturi culturale, sociale, economice și politice pentru națiunea cea mai numeroasă din Transilvania. Inochentie Micu (Ion Micu, după numele de mirean), ajuns episcop unit de Făgăraș în 1729, a început lupta pentru recunoașterea drepturilor românilor, mai întâi, pentru cei uniți, apoi, după mutarea sediului Episcopiei la Blaj, în 1737, pentru toți românii uniți și neuniți (ortodocși). Demersurile sale au fost respinse de stările privilegiate din Transilvania, pe motiv că ar răsturna ordinea constituțională din Principat și, mai ales, fiindcă episcopul „cere aceea ce clerului și plebei [românești – n.n.] după firea ei prea bine cunoscută nu i se cuvine niciodată”³.

Deși germanizarea, catolicizarea și deznaționalizarea nu au reușit în Transilvania vreme de nouă decenii, austriecii le-au încercat și în Bucovina. Mai întâi prin așa-numitul *bucovinism* (a se vedea studiul nostru din *Litua. Studii și cercetări*, XXVII, Târgu Jiu, 2025) și apoi prin încercarea de a face din această provincie „o Elveție răsăriteană, o mică Europă”, aplicând mai mult ca oriunde în cuprinsul imperiului politica duplicitară *Divide et impera!*⁴

Așa cum vom observa din studiul prezent austriecii nu au catolicizat, nu au germanizat, ci au slavizat oficial (formal) partea de Nord a Moldovei, folosindu-se de ruteni.

I. Așadar, după anexarea *Bucovinei* (a Nordului Moldovei) de către Austria, românii din această provincie și rutenii din fosta Uniune polono-lituaniană s-au găsit – așa cum am mai spus – sub aceeași stăpânire. Cele două etnii, ca și altele din imperiul multiethnic, au conviețuit, vreme de peste șapte decenii, fără să-și pună problema care dintre ele este cea mai veche în Bucovina și, prin urmare, care este națiunea constitutivă a țării.

Am prezentat pe larg, în studiul nostru din *Litua. Studii și cercetări*, nr. XXVII/2025, situația demografică din teritoriul răpit Moldovei în anii în care s-a produs anexarea. Recapitulăm pe scurt această situație: cei 10.441 km² erau locuiți

² ****Istoria Românilor*, vol. VI, *Românii între Europa clasică și Europa luminilor, 1711-1821*, Editura Enciclopedică, București, 2002, p. 89.

³ *Ibidem*, p. 538.

⁴ *Apud Istoria Românilor*, vol. VII, tom II – *De la Independență la Marea Unire (1878-1918)*, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 355.

de 71.750 de oameni, adică 6,8 locuitori/km². La recensămintele efectuate de ocupant în anii 1772-1773 (când ocupantul și-a trimis cercetașii să pregătească răpirea) și în anii 1774-1775 (când decidenții imperiali îi cumpărau prin corupere pe generalii ruși și pe reprezentanții sultanului și se semna Convenția de la Constantinopole) viețuiau în teritoriul răpit 71.750 de suflete din care 52.750 de români, 15.000 de ruteni, 4.000 de armeni, evrei, țigani ș.a. Procentual, românii însemnau 64,23%, iar rutenii, huțulii, țiganii, evreii, rușii, polonii adunau împreună 35,77%. Comandantul trupelor de ocupație, generalul Gabriel Spleny – cel care în *Proclamația către locuitorii Bucovinei* numește ținutul cotropit „această bucată de loc a Moldovei” – consemnează următoarele date cu privire la populația care sălășluia în teritoriul anexat: 11.099 de familii românești, 1.261 de familii rutene, 1.112 familii huțulești, 586 de familii evreiești, 58 de familii armenesti, 294 de familii de țigani. Au venit în Bucovina, ca într-un pământ al făgăduinței, imigranți din toate provinciile imperiului. În 1779, trecuseră deja din Galiția în Bucovina 14.114 oameni, în majoritate ruteni, conform unui raport al guvernatorului, generalul Enzenberg. Același guvernator afirma în 1784 că dacă vor continua emigrările și din Hotin și din Moldova „atunci curând nu va mai fi loc în Bucovina unde să se mai poată așeza și adăposti coloniștii ce vin de acolo”. Generalul austriac motivează plecarea locuitorilor din zonele amintite prin „tiranizarea lor de caimacamii sau pașalele din Hotin [care devenise raia otomană – n.n.]” și prin „cumplitele asupra” ale moldovenilor de către „domnitorii moldavi și de către divaniții lor”.⁵ Guvernatorul regretă că nu va mai fi loc pentru aceștia fiindcă „tocmai ei sunt cei mai folositori, fiindcă nu cer avansuri în bani, ci își construiesc singuri casele”.⁶ Este foarte interesantă informația, deoarece ne spune că moldovenii veniți din Hotin și din Moldova nu cer niciun avantaj bănesc, ceea ce înseamnă că ceilalți, cei veniți din Galiția, solicită asemenea „avansuri în bani”. Restricțiile impuse emigrării clăcașilor ruteni, care, în conformitate cu reglementările guvernului central, luate sub presiunea nobililor polonezi, nu puteau să mai treacă în Bucovina, după 1778, decât cu acordul proprietarilor de moșii și cu aprobarea autorităților, nu au dat rezultate. Fugarii ruteni se așezau între Nistru și Prut, „pătrunzând adânc pe Valea Siretului și a Sucevei”, „se îngrămădeau la granița dinspre Moldova” pentru a putea fugi peste această graniță în situația că ar fi fost urmăriți de foștii stăpâni.⁷

În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea atât mișcarea națională a românilor, cât și mișcarea națională a rutenilor/ucrainenilor din Bucovina s-au intensificat și – pe alocuri – s-au radicalizat, dar au devenit – în multe momente – adversare, întrucât fiecare revendica pentru sine statutul de cea mai importantă și cea mai veche naționalitate din Bucovina.

⁵ I. Nistor, *Istoria Bucovinei*, ediție și studiu bibliografic de Stelian Neagoe, Editura Humanitas, București, 1991, p. 20.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

Paralel cu politica de rutenizare și de germanizare a Bucovinei, guvernele austriece au desfășurat o susținută politică de deznaționalizare a românilor. Misiunea le-a fost înlesnită de scăderea permanentă a proporției populației românești și de creșterea puternică a proporției celorlalte etnii, îndeosebi a rutenilor, a evreilor și a germanilor. La recensământul din 1880, realizat după criteriul limbii vorbite, românii pierduseră locul întâi, în favoarea rutenilor (190.005 români; 239.690 de ruteni). În 1910 au fost recenzați 273.254 de români și 305.101 ruteni. Tabloul complet al rezultatului recensământului se prezintă astfel: total locuitori – 794.942; români – 273.254; ruteni – 305.101; alții (germani, armeni, maghiari, poloni, evrei) – 216.474, din care 102.919 – evrei.⁸ Proporția populației românești a scăzut permanent, de la 68% în 1786, la 34,4% în 1910. Din cauza colonizărilor masive cu populații de altă gintă, numărul rutenilor a crescut în intervalul 1775-1910 de 36 de ori, al evreilor de 198 de ori, iar al românilor, doar de 4,3 ori!⁹ Despre colonizarea și imigrarea rutenilor istoricul Emmanuel Turczynski scria în 1916 că veneau din Galiția în Bucovina „ca un adevărat torent”¹⁰. S-a schimbat radical regimul proprietății prin transferul proprietăților funciare de la români la statul austriac și la străini, prin modalități ilegale și samavolnice. Răzeșii români au fost deposedați de loturile de pământ și au părăsit Bucovina emigrând în America sau în România. Marii proprietari funciari de etnie română dețineau doar 3,5% din pământul agricol al Bucovinei, în vreme ce „81 de evrei stăpâneau în anul 1900 18% din totalitatea terenurilor agro-silvice” și tot evreii „au arendat pe termen lung domeniul Fondului Bisericesc”¹¹, care aparținuse mănăstirilor românești și care fusese preluat de statul austriac.

II. La hotarul dintre deceniile al nouălea și al zecelea ale secolului al XIX-lea s-a produs intrarea în viața politică a tinerilor crescuți „în școala națională a Junimii” (este vorba de societatea academică înființată la Cernăuți după desființarea – de către autorități – a Societății *Arborosa*, subiect dezvoltat în studiul anterior). Tinerii militau pentru „introducerea întregii națiuni, deci a tuturor păturilor poporului în viața politică”. Între „tineri și bătrâni” au avut loc puternice neînțelegeri, câștigate de „tineri”, dar, după ce „bătrânii” au intrat în conflict cu guvernatorul Pace, „bătrânii” s-au înțeles cu „tinerii” și într-o mare adunare politică organizată la Cernăuți în 7 aprilie 1892 a fost „proclamată solidaritatea tuturor românilor din Bucovina în afaceri politice naționale și bisericești”, înființându-se Partidul Național Român și hotărându-se editarea *Gazetei Bucovinei* ca „organ semisăptămânal al partidului”. Uniți, românii au câștigat majoritatea în alegerile pentru Dieta Bucovinei și au obținut revocarea guvernatorului Pace. Liderul

⁸ I. Nistor, *Românii și rutenii în Bucovina. Studiu istoric și statistic*, Edițiunea Academiei Române, București, Librăriile Socec et Comp. și C. Sfetea, Viena, Gerard et. Comp., Lipsca, G. Harrassowitz, 1915, pp. 156-160; N. Ciachir, *Din istoria Bucovinei. 1775-1944*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1993, p. 58.

⁹ ****Istoria Românilor*, vol. VII, tom II – *De la Independență la Marea Unire (1878-1918)*, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 357.

¹⁰ *Apud Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, p. 357.

¹¹ *** *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II..., pp. 362, 357.

„tinerilor”, Gheorghe Popovici, a continuat consolidarea Partidului Național și a decis editarea ziarului *Deșteptarea*, conceput ca „o gazetă pentru popor”.¹² În aprilie 1897, s-a produs o nouă ruptură între „tinerii și bătrânii” din Partidul Național. „Tinerii” au format un comitet politic care a hotărât să oprească apariția publicației *Gazeta Bucovinei* și să editeze publicația *Patria*, al cărei scop – formulat în articolul editorial – era „să întărească sentimentul solidarității naționale între toate clasele poporului român” și să acționeze pentru „organizarea politică a întregului popor român din Bucovina și închegarea lui într-un partid puternic național, fără nici o deosebire de clasă socială”.¹³

Idealurile Arboroasei nu au putut fi sfârșite prin dizolvarea sa de către guvernul dualist. Foștii săi membri au fondat societatea academică *Junimea* condusă de Dimitrie Onciul*. *Junimea* – a nu se confunda cu *Junimea* ieșeană – își propunea „să continue și să ducă la îndeplinire programul național al *Arboroasei*”. Junimiștii bucovineni au hotărât „să poarte pe piept o panglică în culorile roșu, galben și albastru așezate orizontal una peste alta”. La toate întrunirile *Junimii* se cânta imnul tricolorului. Culorile roșu, galben și albastru au devenit culorile întregului românism și au fost îngăduite de austrieci până în 1898.¹⁴ Purtarea tricolorului a devenit o obișnuință pentru studențimea și tinerimea română din Bucovina.

La începutul fiecărui an universitar, *Junimea* organiza o festivitate specială (comersul *Junimii*), care era o adevărată serbare națională. Cu acest prilej, se primeau noii membri ai *Junimii*, din rândul studenților boboci, care primeau semnul distinctiv, „o panglică în trei culori care se purta pe piept”.¹⁵ Studenții absolvenți rămâneau în Societate în calitate de „membri emerți” care alături de „membrii de onoare constituiau statul major în lupta pentru păstrarea patrimoniului național al Bucovinei”.¹⁶ Tricolorul era prezent în Biserică, în sediile ziarelor, la toate societățile culturale, la serbări, la șezători. Primul ofensat de tricolor a fost românul Aurel Onciul** socotit de toți liderii mișcării naționale omul care „a dus un rău serviciu cauzei românești”. Aurel Onciul considera „drept apucături naționaliste: mândria națională exagerată, tricolorul și ostilitatea față de ucraineni”. Îi critica pe aceia care iubeau tricolorul „că fac paradă de tricolor”, tricolor

¹² *** *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, pp. 363-364; I. Nistor, *Istoria Bucovinei...*, pp. 259-262.

¹³ I. Nistor, *Istoria Bucovinei...*, p. 263.

* Dimitrie Onciul a fost președinte al Societății Academice *Junimea* și, ulterior, președinte de onoare al acesteia, profesor la Școala Normală din Cernăuți, președinte al Academiei Române. El este considerat creatorul Școlii critice în istoriografia română.

¹⁴ *Ibidem*, p. 248.

¹⁵ *Ibidem*, p. 284.

¹⁶ *Ibidem*, p. 249.

** Aurel Onciul a fost fiul teologului și profesorului universitar Isidor Onciul, *cleric emerit*, care alături de o pleiadă de colegi ai săi a contribuit la afirmarea „capitalului de gândire și simțire românească” (I. Nistor, *Istoria Bucovinei...*, p. 299). Spre deosebire de tatăl său și de ceilalți Onciul (Dimitrie și Grigore), A. Onciul „doctor în drept și în economie politică, director de bancă la Brâno, tânăr, energic, vorbăreț și îndrăzneț, era lipsit de scrupule și străin de orice spirit național” (*Ibidem*, p. 308).

considerat de Onciul „păcatul Partidului Popular Național față de împărăție”, iar „lupta împotriva ucrainizării <<păcatul față de ucraineni>>”.¹⁷

Ideile lui Aurel Onciul au fost preluate de Frederic Bourguignon, guvernator al Bucovinei (1896-1903). El a interzis „arborarea steagului național la Vatra Dornei cu prilejul sărbătorilor *Junimii*” generând o puternică mișcare națională numită „mișcarea pentru tricolor”.¹⁸ Întrucât membrii tuturor societăților studențești purtau steagul național, „lumea românească nu vedea în interzicerea tricolorului din partea guvernatorului decât o odioasă ostilitate a lui față de neamul românesc din Bucovina”. Decizia guvernatorului a avut efectul contrar, generând un „cult ostentativ pentru tricolor”. Mișcarea pentru tricolor a avut un rol uriaș în trezirea conștiinței naționale și în realizarea solidarității naționale a tuturor categoriilor sociale.¹⁹

Pe lângă *Junimea* s-au înființat și alte Societăți: *Academia Ortodoxă*, *Armonia*, *Dacia* și o nouă *Arboroasa*. Ele au desfășurat o rodnică activitate de promovare a culturii, a literaturii, a obiceiurilor și a tradițiilor românești. În acțiunile de păstrare a limbii române, a obiceiurilor și a tradițiilor românești s-au angajat și femeile. Ele au înființat în 1890 *Societatea Doamnelor Române* din Cernăuți. Scopul declarat al Societății era „a lucra pentru înaintarea culturală și în special a învățământului la partea femeiască a populației române din Bucovina [...]”. Societatea Doamnelor a deschis un internat de fete la Cernăuți „unde să găsească adăpost fetele care învățau la școlile din capitala Bucovinei”.²⁰

Totodată, societățile culturale și studențești au stabilit strânse legături cu Țara. Așa de pildă, în 1894 studenți români de la Universitatea din Cernăuți au participat la Congresul național studențesc de la Constanța „unde rostiră entuziaste cuvântări naționaliste”, fapt pentru care au fost „urmăriți de Siguranța austriacă”, iar unii nu s-au mai întors în Bucovina de teama represaliilor.²¹ Legăturile dintre bucovineni și Patrie au devenit din ce în ce mai intense. La expoziția jubiliară organizată la București în anul 1906, cu prilejul aniversării a 1800 de ani de la cucerirea Daciei și a celor 40 de ani de domnie a regelui Carol I, au participat peste 2000 de bucovineni care au prezentat piese din tezaurul artistic și documentar al Bucovinei, iar la sărbătorirea a 30 de ani de activitate a Societății *Junimea*, desfășurată la Cernăuți, au fost prezente personalități de prestigiu din România: Nicolae Iorga, Simion Mehedinți, Constantin Stere, Mihail Kogălniceanu, Ștefan Octavian Iosif, Dimitrie Anghel ș.a. Serbarea a fost prezidată de președintele de onoare al *Junimii*, profesorul Dimitrie Onciul.²²

¹⁷ *Ibidem*, p. 315.

¹⁸ *Istoria românilor*, vol. VII, tom II, p. 365.

¹⁹ I. Nistor, *Istoria Bucovinei*, pp. 342-343; Pentru detalii cu privire la Mișcarea pentru tricolor, a se vedea Marian G. Olaru, *Lupta națională a românilor din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea*, Iași, 2001, pp. 111-126.

²⁰ A se vedea, I. Nistor, *Istoria Bucovinei*, pp. 284-301.

²¹ I. Nistor, *Istoria Bucovinei*, p. 284.

²² *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, p. 365; I. Nistor, *Istoria Bucovinei*, p. 294.

Nicolae Iorga a militat consecvent pentru revigorarea legăturilor culturale dintre românii din Regat și cei din Bucovina. Ideea a găsit ecou în rândul tinerilor Ion Nistor, Gheorghe Tofan și Victor Morariu, membri ai *Junimii*, care au înființat, la 1 ianuarie 1904, revista *Junimea Literară*. Editorii și-au făcut un crez din „a sluji idealul național și de a rămâne în orice împrejurare ostașii lui credincioși”, angajându-se să cultive limba și literatura română în Țara Fagilor, fiind conștienți că „poporul care pierde limba, pierde însăși ființa sa, conștiința de sine, încrederea în sine”, cum afirmase D. A. Sturdza, secretarul general al Academiei Române cu prilejul dezvelirii statuii marelui cărturar ardelean Gheorghe Lazăr, în fața Universității din București. Deși a avut probleme cu cenzura austriacă, fiindcă elogiase „virtutea română” care „în noi a reînviat”, revista și-a continuat apariția până la izbucnirea războiului mondial. A apărut la Cernăuți și, ulterior, la Suceava. În paginile sale au scris toți scriitorii Bucovinei.²³ La întreținerea ideii naționale și la dezvoltarea idealului național au contribuit în mod hotărâtor și intelectualitatea bucovineană, Biserica ortodoxă păstorită de Mitropolitul Silvestru Morariu Andrievici²⁴ și școala română de la Suceava.²⁵

În ultimul lustru al secolului al XIX-lea și primii trei lustri ai secolului următor, viața politică românească a Bucovinei s-a transformat într-o luptă surdă pentru putere, pentru interese personale și de grup, luptă care a avut consecințe nefaste pentru menținerea spiritului național. S-au înființat și s-au desființat partide și publicații ale acestora, s-au produs disidențe politice și trădări, s-au realizat fuziuni și despărțiri, au fost încheiate și desfăcute alianțe etc. Au fost conturate trei orientări politice: conservatoare, națională, democrat-țărănească. Amintim câteva formațiuni politice care au acționat în această scurtă perioadă (1897-1914): Partidul Poporal (Radical) Român, Partidul Conservator (Pacifist), Partidul Țărănesc Democrat – care a fuzionat cu Partidul Conservator, luându-și numele de Partidul Național Român (în 1905), Partidul Apărătorist (Pactist), Partidul Social Român din Bucovina (din 1909 a adoptat denumirea de Partidul Național Român), Partidul Social Democrat etc.²⁶

Ion Nistor, tânăr profesor la abia înființata catedră de istorie națională la Universitatea germană din Cernăuți, a realizat – cu ocazia unei conferințe ținute la Câmpulung (în 1913) – radiografia vieții politice românești din Bucovina, criticând dur politicianismul, „decadența morală și josnicia sufletească” a politicienilor. El spune că românii din Bucovina nu trebuie judecați „după vorbele și faptele acestor preținși reprezentanți ai lor”, fiindcă „copleșite de buruiana acestui politicianism netrebnic, vegetează elementele cinstite, harnice, muncitoare și iubitoare de țară ale neamului nostru care așteaptă să fie izbăvit de coșmarul politicianismului bucovinean. Aceste elemente suferă, dar nu pierd nădejdea în viitor. Ele sunt

²³ I. Nistor, *Istoria Bucovinei*, pp. 296-297.

²⁴ *Idem*, *Istoria Bucovinei*, pp. 268-278; *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, pp. 365-366.

²⁵ A se vedea I. Nistor, *Istoria Bucovinei*, pp. 278-283.

²⁶ *Istoria Românilor...*, vol. VII, tom II, p. 364; Pentru a cunoaște sarabanda politică din acei ani, a se vedea și Ion Nistor, *Istoria Bucovinei...*, pp. 262-268, 308-339.

stăpânite de o tainică presimțire că se apropie timpul când prin farmecul ideii mântuitoare se vor trezi din letargia ce le apasă, vor smulge buruienile ce le înăbușă și vor respira într-o țară românească”. Istoricul își exprimă speranța că „prin contactul înviorător cu frații de pretutindeni, unitatea culturală a tuturor românilor, reprezentată prin Academia Română” se naște „o nouă concepție de viață națională” și după repudierea „politicianismului bucovinean, vânător de titluri și interese personale și răspânditor de vrajbă și de ură între frați” se pregătește „renașterea neamului nostru din Bucovina”.²⁷

III. Dintr-un studiu recent aflăm că „în Galiția și Bucovina etnonimul *ucrainean* începe să se răspândească spre sfârșitul secolului al XIX-lea, odată cu avântul mișcării național-culturale ucrainene”, cu implicarea mai multor intelectuali inclusiv „ilustrul istoric Mihaylo Hrușevskiy, iar mai târziu datorită mișcărilor de eliberare națională a U.P.A. (Armata Revoluționară Ucraineană). În Galiția, înlocuirea etnonimului *rusini* cu etnonimul *ucraineni* întârzie până după cel de-al Doilea Război Mondial [...]”²⁸. Este adevărat că cel care impune etnonimul *ucraineni/ucrainiți* a fost istoricul și politicianul Hrușevski (Hrusevskiy/Hruszewski), profesor, mai întâi, la Universitatea din Kiev (pe care o absolvise) și, din 1894, „profesor de istorie ucraineană la Universitatea din Lvov”, Universitate pe care o părăsește în 1905, în timpul revoluției ruse, stabilindu-se la Sankt Petersburg „pentru a redacta publicațiile grupului parlamentar și a-i consilia pe deputații ucraineni” din prima Dumă rezultată din alegerile din 1906.²⁹

La Lvov (Liov), Hrușevski înființează Partidul Național Democrat (1894) „cu revendicări naționale foarte pronunțate”. Partidul își formulează următoarele obiective: formarea unei provincii „aparte și unitară cu o largă autonomie în sensul administrativ și legislativ”, provincie care urma să cuprindă „teritoriul locuit de ruteni” și Galiția împărțită „în două, în așa fel ca partea ruteană să fie unită cu Bucovina într-o provincie națională unitară, care să aibă o administrație provincială proprie și o dietă națională deosebită”.³⁰ Există și opinia că programul „expus

²⁷ I. Nistor, *Istoria Bucovinei...*, pp. 338-339.

²⁸ Mihail Traistă, *De la etnonimul „rusyn” („rutean”) la cel de „ucrainean”*, în *Relații româno-ucrainene, istorie și contemporaneitate*, (Lucrările Simpozionului Internațional „Relații româno-ucrainene. Istorie și contemporaneitate”, Satu Mare, 8-9 martie 2019, volum aniversar. Editori: Irina Liuba Horvat, Anastasia Vehesh), Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare; Editura R.C.R., București, 2019, p. 323.

²⁹ S. Plokhly, *La porțile Europei. O istorie a Ucrainei*, traducere din engleză de Smaranda Câmpeanu, Editura Trei, București, 2018, p. 226; N. Ciachir, *op. cit.*, p. 68 (Istoricul român afirmă că „Hruszewski a fost expulzat de către autoritățile țariste din Kiev, din cauza convingerilor sale politice și s-a stabilit în Galiția, la Lwow”).

³⁰ I. Nistor, *Problema ucraineană în lumina istoriei*, ediție îngrijită și prefață de I. Oprișan, Editura Saeculum I.O., București, 2021, p. 43; N. Ciachir, *op. cit.*, p. 68; I. Nistor, *Istoria Bucovinei...*, pp. 309-310; S. Plokhly, *op. cit.*, pp. 226-227, 237 (Istoricul ucrainean afirmă că Partidul Național-Democrat a fost înființat în 1899 „cu ajutorul lui Hrușevski și al bunului său aliat Ivan Franko” și „îi reunea pe populștii și radicalii socialiști ucraineni”. Hrușevski, spune Plokhly, „dorea o Ucraină democrată și autonomă în cadrul unui stat rus federal democratic.”) Trebuie să menționăm că Plokhly folosește termenul *populist* cu sensul inițial (pozitiv), nu cu acela de azi, care a suferit o degradare semantică. Despre Franko, Ion Nistor spune că „era originar din Bucovina, era publicist și

public, declara independența Ucrainei, însă obiectivele lor imediate includeau împărțirea Galiției în teritorii ucrainene și poloneze” și că partidele politice poloneze acționau fie pentru asimilarea ucrainenilor, fie pentru „găsirea unei soluții federale la problema ucraineană”.³¹

Practic, programul politic propus de Hrușevski făcea abstracție de existența unei provincii autonome (Ducatul Bucovinei) și propunea desființarea acesteia fără să țină cont de populația românească și nici de faptul că teritoriul fusese răpit de Austria în 1775/1776. El susține că Bucovina este un „teritoriu locuit de ruteni”. Totodată, Partidul național-democrat „proclamă pentru națiunea lor numele de *ucrainiți* [*ucraineni* – n.n.], în loc de *ruteni* sau *maloruși*, cum se numeau ei până atunci”. Noua denumire nu a fost recunoscută „multă vreme de rutenii bătrâni”, dar „s-a impus în cele din urmă”.³² De altfel, există și astăzi ruteni care susțin că sunt ruteni, și nu ucraineni. La începutul lunii februarie 2023, deputatul rutean în Parlamentul României se solidariza cu poporul ucrainean supus agresiunii ruse, dar solicita statului ucrainean să respecte drepturile rutenilor din Ucraina!

Așadar, primele partide politice ucrainene (rutene) s-au înființat în teritoriile ucrainene din Imperiul austriac. În octombrie 1890, s-a înființat, la Lvov, Partidul Radical Ruso-Ucrainean, ai cărui inițiatori au fost I. Franco și M. Pavlik, adepți ai *socialismului științific*, iar în programul din 1895 se prevedea că „ideile socialismului pot fi realizate pe deplin în cadrul unui stat ucrainean independent și, în viitor, într-o provincie complet autonomă a Imperiului Austriac”.³³ În 1900 s-a înființat întâiul partid din Ucraina rusească. Formațiunea politică a fost creată la Harcov, iar inițiatorii erau studenți „care refuzaseră să se alăture partidelor favorabile Rusiei mari” și care „au încercat să îmbine ideile socialiste cu cele naționaliste”. S-a numit Partidul Revoluționar Ucrainean (R.U.P.) și și-a fixat ca obiectiv principal „dobândirea independenței”.³⁴ În 1904 s-a format Partidul Democrat Ucrainean „condus de persoane publice moderate”, situație care a cauzat o sciziune, formându-se Partidul Radical Ucrainean (U.R.P.).³⁵ O altă sciziune s-a produs în Partidul Radical Ucrainean și s-a format un partid social-democrat numit *Spilka* (Uniunea), „cu o componență multiethnică și care întreținea legături strânse cu social-democrații ruși și cu Bundul” (Asociația Evreiască a Muncii). *Uniunea* a ajuns (în 1905) la 7000 de membri, iar „succesul ei s-a datorat în primul rând statutului ei de filială regională a social-democrației ruse”.³⁶

unul din propagandiștii panslavismului” și că „la îndemnul lui Drogamanow” a înființat împreună cu Mihai Pavlik „în Liov o grupare radicală cu înclinațiuni socialiste, anticlericale și îndreptate împotriva oportuniștilor naționali” (I. Nistor, *Problema...*, pp. 41, 43).

³¹ S. Plochy, *op. cit.*, p. 227.

³² I. Nistor, *Problema...*, p. 43; *Idem, Istoria Bucovinei...*, p. 310.

³³ Florin Banu, *O istorie mai puțin știută*, în *Evenimentul istoric*, nr. 49, 25 martie-29 aprilie 2022, p. 32.

³⁴ S. Plochy, *op. cit.*, p. 218; F. Banu, *loc. cit.*, p. 32.

³⁵ F. Banu, *loc. cit.*, p. 32.

³⁶ S. Plochy, *op. cit.*, p. 223.

Mai sunt amintite: Consiliul Național al Rutenilor din Bucovina (1903), Partidul Ucrainean Progresist (1907), Consiliul Rușin (1909), Secția Ucraineană a Partidului Social Democrat. Toate au activat în Bucovina, ca partide ale rutenilor.³⁷

Pentru anumiți istorici revoluția din 1905 (din Imperiul Rus) este socotită „un punct de cotitură în istoria mișcării naționaliste ucrainene din cadrul Imperiului Rus”.³⁸ Este importantă această constatare dacă avem în vedere faptul că manifestația începută în data de 9 ianuarie 1905, la Sankt Petersburg, la care participau aproape 20.000 de muncitori „era condusă de părintele Gheorghe Gapon, un tânăr de 35 de ani, originar din gubernia Poltava și student al Academiei Teologice din Sankt Petersburg”, care redactase și o petiție pe care urma să o înainteze țarului Nicolae al II-lea, prin care cerea să-i protejeze pe participanții la marș „de abuzurile stăpânilor lor”. Armata țarului a omorât „pe loc, în momentul în care se apropiau de Palatul de Iarnă, mai bine de o sută de oameni”, dar „părintele Gapon a supraviețuit, l-a numit pe țar bestie” și le-a cerut participanților să se răzbune „pe neamul lui de trădător, pe miniștrii și pe toți hoții nefericitei țări ruse!”. Răzburarea totală – ne spune S. Plochy – mai avea de așteptat „încă 13 ani – bolșevicii aveau să-i execute pe Nicolae al II-lea și familia sa în iulie 1918 – dar revoluția [...] a început chiar în acea clipă”.³⁹

S. Plochy îi plasează pe ucraineni și în cunoscutul episod petrecut pe crucișătorul Potemkin, fiindcă „majoritatea conducătorilor și participanților erau marinari recrutați din Ucraina” și care s-au revoltat – în iunie 1905 – din cauză că primiseră la masă „borș preparat cu carne stricată”. După ce inițiatorul răzmeriței a fost împușcat „conducerea revoltei a fost preluată de Opanas Matiușenko, un marinăr în vârstă de 26 de ani din regiunea Harkov”, care a îndreptat crucișătorul spre Odesa „unde au susținut greva muncitorilor din oraș”. După ce a părăsit Odesa, crucișătorul „s-a îndreptat spre România unde marinarii s-au predat autorităților”. Istoricul nu ne spune despre ce autorități este vorba și nici ce au făcut acestea. Ne spune însă că „Matiușenko a petrecut ceva vreme în Europa și Statele Unite ale Americii”, apoi s-a întors în Rusia, unde a fost arestat, judecat, condamnat la moarte și executat „la Sevastopol, baza navală a crucișătorului Potemkin”.⁴⁰ Bănuim că autorul se referă la autoritățile române, dar, din păcate, neglijează, credem cu bună știință, un fapt deosebit. Nu este vorba doar de predarea potemkiștilor, acțiune ce a aparținut marinarilor fugiți din calea Ohrandei ruse, ci de atitudinea de înaltă umanitate și de demnitate a guvernului român (conservator) condus de Gheorghe Gr. Cantacuzino, care nu numai că a refuzat să-i expulzeze pe marinari, ci, mai mult, le-a acordat azil politic în România. Chiar și viitorul terorist politic V. I. Lenin spune despre acest demers al guvernului român: „guvernul român nu vrea să se înjosească într-atât încât să facă slujbe de polițist la cererea țarului întregii Rusii, procedând așa cum poate proceda numai guvernul unei țări

³⁷ *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, pp. 364-365.

³⁸ S. Plochy, *op. cit.*, p. 229.

³⁹ *Ibidem*, pp. 217-218.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 219.

care se respectă”.⁴¹ Interesantă și *obiectivă* este istoria..., iar speța de mai sus este doar una din multele care privesc felul în care scriu istoricii ucraineni despre români și despre relațiile lor cu cazacii, rutenii, malorușii, ucrainenii, chiar și în anul 2018!

După izbucnirea revoluției din 1905, ucrainenii din Imperiul rus au devenit parte a procesului revoluționar care a cuprins colosul statal al Romanovilor. Mișcarea națională a oscilat între făurirea unei Ucraine într-o Rusie federală și o Ucraină independentă. În teritoriile ucrainene deținute de Austria, „ucrainofili” îi înfrânseseră pe susținătorii Rusiei Mari, însă nu reușiseră să pună capăt influenței poloneze în Galiția”.⁴²

IV. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea atât românii, cât și rutenii/ucrainenii din Imperiul Austriac (Austro-Ungar din 1867) și-au intensificat acțiunile de emancipare națională. În cele mai multe momente, raporturile dintre conducerile celor două comunități etnice au fost caracterizate de neînțelegeri, fiecare pretinzând că este îndreptățită să i se recunoască statutul de autohtonie, având cea mai veche prezență în teritoriul pe care Austria l-a răpit Moldovei. Sprijiniți de Guvernul imperial, rutenii s-au aflat în ofensivă.

Strădaniile românilor au vizat: menținerea autonomiei atât de greu câștigate; desprinderea episcopiei românești de cea sârbească și organizarea unei mitropolii ortodoxe a tuturor românilor din imperiu; susținerea intereselor românilor în Parlamentul de la Viena; organizarea și dezvoltarea învățământului în limba română; înființarea Bibliotecii naționale și a altor case de cărți (biblioteci); fondarea unor societăți culturale, inclusiv a „Societății pentru cultura și literatura poporului român din Bucovina” (1865), deschiderea Muzeului provincial al Bucovinei, editarea Foii Societății; păstrarea cu sfințenie a limbii române.⁴³

În aprilie 1857 a murit cel numit „patriarhul de la Cernauca”, Eudoxiu (Doxache) Hurmuzaki. Înainte de a muri el le-a spus prietenilor că au de apărut „trei îndatoriri mari și sfinte: patria, limba și biserica” și că pentru acestea vor răspunde înaintea lui Dumnezeu, „înaintea oamenilor și a urmașilor” lor. Despre patrie spune: „Românească este țara aceasta în care trăim, câștigată și păstrată cu sângele străbunilor noștri și înzestrată cu drepturi românești care n-au putut să apună pentru că sînt o proprietate nepieritoare a ei”. Despre limba română spune că este „sufletul naționalității noastre”, păstrată de străbuni în vremurile barbariei „chiar cu răpunerea vieții”, că „a fost totdeauna și este adevărata limbă a acestei țări” și că „niciun drept nu s-a aflat în putere ca să o desființeze”. Biserica țării noastre – afirmă E. Hurmuzachi (tatăl) – „este biserica ortodoxă, odorul cel mai scump al sufletului nostru” și, fiindcă este amenințată, le cere tuturor să o apere. În final, îi îndeamnă sub jurământ să fie demni urmași ai străbunilor și ai părinților lor, să facă tot ce le stă în putere pentru apărarea drepturilor, a religiei și a limbii

⁴¹ *Apud Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, pp. 205-206.

⁴² S. Plokhly, *op. cit.*, p. 229.

⁴³ I. Nistor, *Istoria Bucovinei*, pp. 117-162.

patriei și mai ales să „le lăsați urmașilor voștri într-o stare mai înfloritoare decât le-ați primit”.⁴⁴

Din păcate, limba română a fost înlocuită cu limba ruteană – în multe localități mixte, cu români și ruteni –, fiindcă tot mai mulți români comunicau cu rutenii în limba acestora din urmă. În aceste localități s-a produs rutenizarea românilor. Cuvintele unui patriot bucovinean tipărite în *Foaia Societății pentru cultura și literatura română* în Bucovina s-au dovedit profetice. El scria în 1865 că aceia care vor să deznaționalizeze țara nu au cum să reușească. Îi avea în vedere pe cei străini, pe cei din afara țării. Concluzia patriotului bucovinean a fost, este și va fi valabilă de la începutul istoriei, până la noi și cât va exista omenirea. Iat-o: „zadarnice ostenelele acelor ce nu înțeleg că geniul unui popor cu o lungă dezvoltare istorică se poate sugruma numai prin singura sa vină, prin apatia neiertată a fiilor săi – sinuciderea proprie – de care să ne ferească Dumnezeu”.⁴⁵

Rutenizarea românilor bucovineni este sesizată de cercetători foarte serioși și onești. Astfel, Karl Schmedes „constată că pe la 1865 Românii formau populația cea mai veche și cea mai numeroasă a Bucovinei”.⁴⁶ Ad Ficker afirmă că la sfârșitul secolului al XVIII-lea „în Bucovina era răspândită numai limba română, care în urma năvălirilor rutene din Nord și Nord Vest fu împinsă [limba română – n.n.] spre Sud și Est, urmând ca Românii rămași în mijlocul Rutenilor să fie rutenizați”.⁴⁷ E. Kaluzniacki se arată la fel de surprins ca și noi și constată: „este caracteristic și interesant a constata că populațiunea română din Bucovina, acolo unde ea vine în atingere cu Rutenii, se desnaționalizează din partea acestora [a rutenilor – n.n.]; astfel că în unele sate din Bucovina, unde înainte de 30 de ani, populația era română sau în majoritatea ei română, astăzi vorbește aproape numai ruteneste”.⁴⁸

Ne putem întreba cum a fost posibil? Răspunsul îl găsim în scrierea lui Orest Renei menționată mai sus: sugrumarea s-a produs prin vina fiilor poporului, prin sinuciderea proprie. Așa cum arătam supra, în 1880 autoritățile au introdus ca singur criteriu de numărare a locuitorilor pe acela al limbii de conversație. (După această dată toate recensămintele s-au realizat după acest criteriu.) Statistica oficială înregistra în 1880 – după limba de conversație – 190.005 de români și 239.690 de ruteni. În 11 ani (1870-1881) numărul românilor „a scăzut cu 17.000 de suflete în loc să sporească”, iar numărul rutenilor „sporește cu 53.000 de suflete”.⁴⁹ Noi ne explicăm fenomenul în același fel în care l-au prezentat cercetătorii amintiți mai sus. Românii nu s-au sinucis, dar și-au abandonat limba.

⁴⁴ *Ibidem*, pp. 120-121.

⁴⁵ I. Nistor, *Românii și rutenii...*, p. 160.

⁴⁶ *Apud* I. Nistor, *Românii și rutenii...*, pp. 154-155.

⁴⁷ *Apud* I. Nistor, *Românii și rutenii...*, p. 155.

⁴⁸ *Apud* I. Nistor, *Românii și rutenii...*, pp. 160-161.

⁴⁹ I. Nistor, *Românii și rutenii...*, pp. 155-156 (Istoricul ne furnizează o informație uluitoare: „Curios apare însă lucrul ca mamele române din districtul Siretului să nu nască în 20 de ani nicio singură dată, precum reiese din datele statistice oficiale”. El afirmă aceasta ca replică la susținerile româno-

La procesul de dezromânizare – și, ulterior, de rutenizare – a contribuit indirect, dar semnificativ, și obligația impusă românilor prin Patenta imperială din februarie 1776 prin care părinții au fost siliți să folosească pe lângă numele de botez și pe acela de familie. Astfel, băieții au fost obligați să preia numele de familie al tatălui. Cei mai mulți – începând cu intelectualii români – au acceptat să preia patronimicul cu terminația slavonă *-vici*, după modelul din țările ortodoxe vecine. Ștefan, fiul lui Constantin, a devenit Ștefan Constantinovici, Ioan, fiul lui Iacob, a devenit Ioan Iacobovici ș.a.m.d. Biserica ortodoxă din Bucovina a fost supusă, din punct de vedere dogmatic, Mitropoliei de la Carloviț, iar influența sârbească devine dominantă în biserica bucovineană. Și copiii români aflați în școli li s-au impus, prin circulare administrativ-bisericești, nume familiale slavizate, adăugându-li-se la nume, în mod arbitrar tot terminația *-vici*: Teodorovici, Georgevici, Simionovici, Mateiovici etc.⁵⁰ Astfel, românii au devenit, după nume, slavi.

Și în biserica ortodoxă din Bucovina au fost mari frământări. Proprietățile funciare (îndeosebi silvice) ale Bisericii au fost trecute în administrația statului austriac. Atât clerul, cât și mirenii români au suferit o grea lovitură economică. Multe proprietăți au fost vândute de către stat, iar sumele din fondul bisericesc au fost cheltuite în mod arbitrar în paguba românilor cărora nu li se prezenta nicio situație a cheltuielilor. Domeniul Fondului Bisericesc a fost arendat pe termen lung unor latifundiarilor evrei.⁵¹ De altfel, dintre cele 25 de domenii ale Fondului Bisericesc 24 au fost arendate unor arendași străini, 19 dintre aceștia fiind evrei.⁵² Trebuie să remarcăm faptul admirabil că 54 de biserici ortodoxe din zona de Nord a Bucovinei, construite pe terenurile Fondului Bisericesc, aveau ctitori evrei (mari proprietari și arendași de confesiune mozaică).

În ședința Parlamentului imperial din 10 septembrie 1860, deputatul bucovinean Nicolae Petrino face o critică severă la adresa practicilor guvernului austriac care nu și-a respectat promisiunile făcute românilor după anexarea Bucovinei. El spune că în cei peste 100 de ani s-au construit în provincie doar șase biserici, deși austriecii promisese că vor ridica în fiecare an câte o biserică și că cele mai multe din cele 140 de comune care aparțin Fondului Bisericesc nu au niciun lăcaș de cult, fiindcă cele existente în momentul anexării s-au părăginit și „au fost închise de poliție”. Deputatul mai spune că ocupantul a refuzat să ridice școli românești, deși Fondul bisericesc „aparține școlilor și bisericilor noastre, pentru care a fost întemeiat”, iar domeniul funciar care avea un venit anual de 150.000 de florini, deși fusese destinat pentru construirea catedralei ortodoxe, a reședinței episcopale și a mai multor școli și seminarii, fondul a fost luat în arendă de guvern cu „60.000 de florini, apoi [guvernul – n.n.] a înființat un stabiliment de

ruteanului Aurel Onciul, care susținea că „Mamele române nu nasc de două ori pe ani”.); N. Ciachir, *op. cit.*, pp. 57-58.

⁵⁰ I. Nistor, *Românii și rutenii...*, pp. 163-165.

⁵¹ *Apud Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, p. 357.

⁵² *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, p. 366.

cai, o iepărie de prăsilă pentru armată” și, în vreme ce „acest stabiliment prosperă foarte bine, [...] bisericile și școlile românești se află în starea cea mai dezolantă spre batjocura simțului de dreptate și a pietății ctitorilor”. Nicolae Petrino se referă și la efectele concordatului din 1855, când „se porni asupra noastră propaganda catolică din Galiția, prin ruteni. În aceleași zile 14 școli înființate din fondurile noastre bisericești au fost declarate școli catolice, întrucât de acum înainte toți învățătorii de la aceste școli trebuie să fie catolici. Patru sute de mii de locuitori ai țării din religia ortodoxă, greco-orientală să nu aibă nici o școală, iar 60.000 de locuitori romano-catolici [...] să le aibă pe toate”.⁵³ Biserica românească a fost sabotată și de episcopul Eugenie Hacman care – din interese personale – s-a opus cuprinderii episcopiei Bucovinei în nou înființata Mitropolie a Transilvaniei, în octombrie 1864.⁵⁴

În 1869, Imperiul (devenit bicefal din 1867) a impus o nouă lege a învățământului, prin care a fost instituită „obligativitatea învățământului primar pentru copiii în vârstă de 7-13 ani, cu un curs supraprimar pentru adulți de la 13-15 ani”. Învățământul primar a fost scos „de sub controlul bisericii și pus sub controlul statului, etatizând școlile primare”.⁵⁵ Au fost instituite structurile de conducere și de control – inspectoratul general al școlilor, consiliul școlar districtual și au fost numiți inspectori școlari districtuali. Toate structurile erau subordonate conducerii politice: guvernatorului și președintelui prezidiului districtului. Guvernatorul numea atât inspectorul general, cât și inspectorii districtuali. În toate funcțiile au fost numite persoane de altă naționalitate decât cea română. Deși toate școlile au fost etatizate, întreținerea lor rămânea în seama comunității. Preparandia (școala care pregătea învățători) a fost desființată și, în locul ei, s-a înființat Școala Normală de stat pentru băieți și pentru fete. Cursurile durau patru ani, iar limba de predare era germană. În școlile de aplicație, pendinte de Școala Normală, se predă în limbile germană, română și ruteană. La Școala Normală nu predă niciun profesor român. Nici inspectorul general, nici inspectorii, nici profesorii nu cunoșteau limba română. În școlile primare sătești se predă în limba română, iar în localitățile cu populație mixtă – română și ruteană – au existat numeroase conflicte pentru impunerea uneia dintre limbile vorbite, română sau ruteană. În unele comune copiilor români li s-a impus limba ruteană. În școlile primare urbane se predă preponderent în limba germană. Tot în germană se predă la Liceele clasice de la Cernăuți, Suceava, Rădăuți și la Liceul real de la Cernăuți. Limba română și religia ortodoxă erau discipline facultative pentru elevii români ortodocși. Frunzașii politici bucovineni au catalogat legea învățământului și realitățile din școli ca fiind „mijloace eficiente pentru deznaționalizarea românilor”.⁵⁶

V. Către sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, relațiile dintre ruteni/ucraineni și români s-au deteriorat, îndeosebi la nivelul

⁵³ *Idem, Istoria Bucovinei...*, pp. 122-123.

⁵⁴ *Ibidem*, pp. 124-140, 180-187.

⁵⁵ *Ibidem*, pp. 187-188.

⁵⁶ *Ibidem*, pp. 188-193; *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, p. 549.

conducerilor politice. Pe măsură ce mișcarea națională poloneză și mișcarea națională română s-au maturizat, Curtea de la Viena a încurajat doleanțele politice și naționale ale rutenilor/ucrainenilor cu scopul de a se folosi de ei pentru estomparea spiritului național polonez în Galiția și a spiritului național românesc în Bucovina.⁵⁷ În al doilea rând, Austria, dar și alte state intenționau să încerce crearea unui stat ucrainean cu rol de tampon în fața Rusiei.⁵⁸

Proiectul de creare a unui stat ucrainean independent era încurajat/susținut și de Germania, unde înainte de izbucnirea Războiului Mondial a fost înființată *Asociația pentru eliberarea Ucrainei* cu scopul „eliberării de sub jugul moscovit și pentru unirea ei [a Ucrainei – n.n.] cu Galiția, Bucovina și Basarabia într-un mare imperiu ucrainean sub supremația Austriei”.⁵⁹

Cercetătorul ucrainean Stephan Rudnyčkyj a publicat în 1916 lucrarea *Ukraina, Land und Volk*. El își pune următoarea întrebare: „Ce este Ucraina; unde își are așezarea ei pe globul terestru această misterioasă țară și care-i sunt hotarele politice și etnografice? Nu este cumva Ucraina o simplă noțiune geografică, iar ucrainiții o ramură a poporului rus? Sau poate noțiunile *Ucraina* și *ucrainiții* nu sunt decât simple plâsmuiri deșarte ale fanteziei înfierbântate a câtorva entuziști întârziati care, inspirându-se de la un trecut glorios, se complac în viziunea unui viitor strălucit, confundând aparențele cu realitatea?”⁶⁰

Rudnyčkyj își imagina o Ucraină independentă „care să cuprindă în hotarele ei etnice pe toți malorușii din Austria și Rusia” împreștiați „pe un teritoriu de 850.000 km² cu o populație de 32.000.000 de suflete”.⁶¹

În Ucraina independentă urmau să fie incluse și Bucovina, Basarabia, Maramureșul, fie în întregime – cum au solicitat conducătorii ucraineni în timpul și la sfârșitul Primului Război Mondial, fie părți din acestea – cum s-a întâmplat înainte și după Al Doilea Război Mondial, când teritoriile au fost răpite de URSS.

Programul politic ucrainean viza „crearea unei provincii autonome de coroană” alcătuită din partea estică a Galiției și Bucovina.⁶² Ideea unei Ucraine loială Curții Imperiale vieneze este ilustrată și de alte fapte. Propaganda ucraineană răspândea broșuri ilustrate care îl înfățișau pe moștenitorul tronului (Franz

⁵⁷ I. Nistor, *Istoria Bucovinei*, pp. 309-310; *Idem, Problema...*, p. 197; F. Banu, *loc. cit.*, pp. 31-32; Hanes Hofbauer, Viorel Roman, *Bucovina, Basarabia, Moldova (O țară uitată între Europa de Vest, Rusia și Turcia)*, trad. Toma Paul Dordea, Editura Tehnică, București, 1955, p. 37.

⁵⁸ F. Banu, *loc. cit.*, p. 32 (Autorul citează un politician german care afirma: „Pentru ca pericolul rusesc să fie desființat va trebui ca Rusia să fie depărtată nu numai de la Marea Baltică, ci și de la Marea Neagră... Acest scop măreț nu poate fi atins decât atunci când Ucraina va fi despărțită de Imperiul Moscovit”); I. Nistor, *Istoria Bucovinei...*, p. 310.

⁵⁹ I. Nistor, *Istoria Bucovinei...*, p. 310; H. Hofbauer, V. Roman, *op. cit.*, p. 38.

⁶⁰ *Apud* I. Nistor, *Problema...*, p. 46.

⁶¹ I. Nistor, *Problema...*, p. 46; H. Hofbauer, V. Roman, *op. cit.*, p. 37 (Autorii vorbesc despre „[...] o Ucraină mare, independentă, de la Ucraina Carpatică până la Urali”, care „convenea în acel moment pe deplin intereselor austriece atacând direct integritatea teritorială a Imperiului Rus și oprind astfel expansiunea țaristă spre Balcani [...] Naționaliștilor ucraineni li s-a dat în Galiția mână liberă împotriva polonezilor și în Bucovina tot mai multe puteri împotriva românilor”).

⁶² I. Nistor, *Problema...*, p. 197.

Ferdinand) în ipostaza de domnitor încoronat al Ucrainei, iar arhiducele Carol (nepotul împăratului Franz Joseph, viitor împărat, căsătorit cu prințesa Zita), care își avea garnizoana la Colomeea era „aclamat de ucraineni drept marele protector al lor”.⁶³

Având sprijinul împăratului și al guvernului de la Viena „liderii mișcării ucrainene din Austro-Ungaria s-au declarat loiali monarhiei”.⁶⁴ Orientarea lor ar fi fost motivată (pueril) astfel: „s-au supus dorinței majorității susținătorilor lor, țărani, al căror cântec favorit în anii premergători războiului era despre soția împăratului Franz Joseph, împărăteasa Elisabeta (Sisi), asasinată de un anarhist italian în 1898”, pe care o numeau „doamna noastră”, iar pe împărat îl numeau „tatăl nostru”.⁶⁵

Beneficiind de îngăduința și de sprijinul guvernului central de la Viena, ucrainenii din Imperiul bicefal „au reușit să promoveze destul de bine programul lor educațional și cultural [...]. În anii 1890, pe parcursul unei scurte perioade de reconciliere între ucrainofili și administrația poloneză, școlile galițiene au introdus ucraina ca limbă de predare [...]. Până la sfârșitul Primului Război Mondial aveau să fie instituite 2.500 de școli primare cu predare în ucraineană”, realizându-se astfel „prima generație de ucraineni educați în masă în Galiția”.⁶⁶ În Bucovina existau la începutul secolului al XX-lea numai 492 de școli primare.⁶⁷ Mișcările naționale poloneză și română au devenit tot mai îngrijorătoare pentru Imperiul multinațional. Pentru estomparea acestor mișcări naționaliste, imperialii au încurajat și au susținut formarea unor mișcări politice progresiste și internaționaliste. Unii fruntași politici români (Aurel Onciul, Florea Lupu ș.a.) au îmbrățișat această doctrină politică și au înființat Partidul Țărănesc-Democrat, partid care a câștigat și susținerea masivă a învățătorimii care milita pentru „afirmarea drepturilor politice și profesionale ale învățătorimii bucovinene, fără deosebire de origine și limbă”.⁶⁸ Aurel Onciul și Florea Lupu au acționat cu feroare pentru cauza ucraineană/ruteană. Au acordat rutenilor veniți din Pocuția și din Galiția „certificate de intrare în Moldova încă din timpul lui Ștefan cel Mare”,⁶⁹ folosind politic o realitate istorică produsă cu peste 400 de ani în urmă, când Ștefan și fiul său Bogdan aduseseră din Pocuția numeroși prizonieri de război. Faptul istoric este relatat de Grigore Ureche⁷⁰, dar cronicarul spune că Ștefan i-a așezat în

⁶³ I. Nistor, *Problema...*, p. 198; *Idem, Istoria Bucovinei...*, p. 311; H. Hofbauer, V. Roman, op. cit., p. 38 (Autorii precizează că „Marele duce Franz Ferdinand a fost desemnat protector al statului ucrainean [stat proiectat în acel moment – n.n.]” și că „Bucovina, Galiția și Ucraina Carpatică au fost considerate întotdeauna, în aceste cercuri, ca fiind pământuri ucrainene, iar argumentația cum că românii le-ar fi luat ucrainenilor acest teritoriu [Bucovina – n.n.] a fost propagată peste tot”).

⁶⁴ S. Plochy, op. cit., p. 235.

⁶⁵ *Ibidem*, pp. 235-236.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 227.

⁶⁷ I. Nistor, *Istoria Bucovinei...*, p. 323.

⁶⁸ *Ibidem*, pp. 308, 316.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 311.

⁷⁰ Grigore Ureche, *Domnii terrei Moldovei și viața lor*, în Mihail Kogălniceanu, *Cronicele României sau Letopisețele Moldoviei și Valahiei* – a doua edițiune – revăzută, înzestrată cu note,

mijlocul Moldovei și că au uitat limba rusească și nicidecum nu spune că Ștefan i-a așezat în Bucovina.

Afirmațiile cuplului Onciu-Lupu au mers până la a susține ideile francezului Paul Chelard „că Bucovina fusese în vechime o țară ruteană” care a fost „numai mai târziu românizată în parte de români”.⁷¹ Asemenea susțineri năstrușnice (basne) a avansat în zilele noastre un alt francez, Frédéric Beaumont, fost atașat pentru cooperare științifică și universitară la Ambasada Franței la București.⁷² Curentul progresist promovat de Aurel Onciul era sprijinit de guvernul austriac, fiindcă lovea în mișcarea națională românească. În 1904, Partidul Țărănesc-Democrat formează „împreună cu ucrainenii, germanii și evreii o tovărășie țărănească progresistă”. Tovărășia propune un program confuz și alambicat din care transpare scopul urmărit de tovărășie, acela al atragerii țărănimii și a celorlalte pături sociale lucrătoare, de toate etniile de partea sa: „Scopul tovărășiei țărănești este apărarea intereselor politice, culturale și economice ale păturilor muncitoare din Bucovina”.⁷³ Programul ni se pare inspirat din ideile Internaționalei a II-a Socialiste, înființată la Paris în anul 1889. În același spirit internaționalist, tovărășia a împărțit provincia „în curii naționale” pentru alegerile din anul 1904 și au repartizat „fiecărei curii un număr de mandate sporindu-se numărul de mandate de la 29 la 59”, repartizându-se în plus 6 mandate pentru români, 12 mandate pentru ucrainenii și 8 mandate pentru evrei. Români devineau minoritari în dieta Bucovinei cu 22 de mandate de deputați. Celelalte etnii primeau: ucrainenii – 17 mandate, evreii – 10 mandate, germanii – 6 mandate, polonezii – 4 mandate.⁷⁴

Tovărășia a repartizat după același criteriu etnic cele 492 de școli primare: 169 de școli românești, 199 de școli ucrainene, 88 de școli germane, 9 școli

biografii și facsimile, cuprinzând mai multe cronice nepublicate încă și, ca adaosu: Tabele istorice ale României, de la 1766 la 11 februarie 1866, tom I, București, Imprimeria națională, C. N. Rădulescu, strada Academiei, 24, 1872, pp. 174, 182.

⁷¹ I. Nistor, *Istoria Bucovinei...*, p. 311.

⁷² Este vorba despre o teză de doctorat (care nu este publică) despre slavii din Bucovina. Alegațiile atașatului pentru cooperare științifică și universitară sunt desființate cu argumente irefutabile de către istoricul Matei Cazacu. A se vedea: M. Cazacu, *De la „Bon pour L'Orient” la... „Bon pour l'occident*, în *Magazin istoric*, anul LVII – serie nouă – nr. 4 (673), aprilie 2023, pp. 33-36; *Idem, Fake... History. Despre Alexandru cel Bun și nu numai*, în *Magazin istoric*, anul LVII – serie nouă – nr. 5 (674), mai 2023, pp. 33-36; *Idem, Fake... History. Despre Alexandru cel Bun și nu numai*, în *Magazin istoric*, anul LVII – serie nouă – nr. 6 (675), iunie 2023, pp. 33-35; *Idem, Un „fake news”... doctoral. Domnul Frédéric Beaumont despre conviețuirea românilor cu rutenii*, în *Magazin istoric*, anul LVII – serie nouă – nr. 7 (676), iulie 2023, pp. 33-36; *Idem, Români și ruteni. False argumente istorice*, în *Magazin istoric*, anul LVII – serie nouă – nr. 8 (677), august 2023, pp. 33-37; *Idem, Români și ruteni. False argumente istorice*, în *Magazin istoric*, anul LVII – serie nouă – nr. 9 (678), septembrie 2023, pp. 33-36; *Idem, Români și ruteni. False argumente istorice*, în *Magazin istoric*, anul LVII – serie nouă – nr. 10 (679), octombrie 2023, pp. 33-36; *Idem, Români și ruteni. False argumente istorice*, în *Magazin istoric*, anul LVII – serie nouă – nr. 11 (680), noiembrie 2023, pp. 33-36.

⁷³ I. Nistor, *Istoria Bucovinei...*, p. 319.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 322; *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, p. 356.

poloneze, 5 școli maghiare, 18 școli mixte româno-germane, 2 școli mixte româno-ucrainene, 4 școli mixte româno-germano-ucrainene, 3 școli ucraineano-germane.⁷⁵

Pe tărâm politic, cel mai important succes ucrainean a fost obținut în anul 1910 când în calitate de vicepreședinte al Dietei Bucovinei a fost ales deputatul Ștefan Smal-Stocki.⁷⁶

Neînțelegeri mari între românii și ucrainenii din Bucovina au existat și pe tărâm bisericesc. După anexarea părții de nord a Moldovei, Curtea de la Viena a scos bisericile și mănăstirile din partea ocupată de sub jurisdicția Mitropoliei Moldovei. A fost înființată episcopia Bucovinei, cu reședința la Cernăuți și „supunerea ei în cele dogmatice și spirituale mitropoliei [sârbești – n.n.] de la Carlovăț”.⁷⁷ Cel mai dureros efect al acestei dependențe a fost acela că pentru aplicarea Patentei imperiale care impunea „ca feciorii să poarte numele tatălui lor” dascălii din școlile moldovenești „au stabilit numele de familie al elevilor lor prin aplicarea genitivului *-ovici*”, astfel numele românești au fost slavizate. Procesul de slavizare (sârbizare) a numelui au fost supuși și preoții români din Bucovina.⁷⁸

Odată cu separarea de mitropolia Moldovei și cu înființarea episcopiei Bucovinei, toate proprietățile ecleziastice au fost confiscate de statul austriac. Proprietățile ecleziastice însemnau „mai bine de jumătate din arealul Bucovinei”⁷⁹, iar secularizarea s-a împlăcut prin formula „toate moșiile episcopale și mănăstirești să fie trecute sub administrația statului”. În *mărinimia* lui, statul administrator hotăra ca „din venitul acestor moșii să se creeze un fond din care să se întrețină episcopul, Consistoriul, clerul, bisericile, mănăstirile și școlile”.⁸⁰

Fondul bisericesc al Bucovinei (sau *Fondul religionar din Bucovina*) se constituie din „veniturile anuale ale bisericilor ecleziastice trecute astfel sub administrarea statului austriac, precum și din sumele obținute din vânzările moșiilor din Moldova cu prețul de 6.000 galbeni ce s-au vărsat în visteria religionului”. Conform Regulamentului administrației bisericești, împus de stăpânirea austriacă în anul 1786, „Fondul religionar din Bucovina cuprinde în sine întreaga avere menită pentru nevoile religiunii”. Avera fondului „se compune din bani gata și din imobile, la care se socotește întreaga avere a mănăstirilor și bisericilor”. Toate veniturile realizate de acest fond „incurg în casa fondului”, iar toate cheltuielile pentru biserică și pentru școală urmează să fie acoperite din acest fond. Prisosul de venituri rămas după acoperirea cheltuielilor menționate mai sus urma să se întrebuițeze „pentru binele clerului, al religiunii și al omenirii”.⁸¹ Câtă generozitate manifesta stăpânirea austriacă pentru binele omenirii...

Deși toate veniturile Fondului religionar erau asigurate de proprietățile care aparținuseră așezămintelor ecleziastice ortodoxe românești, școlile cu predare în

⁷⁵ I. Nistor, *Istoria Bucovinei...*, pp. 323-324.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 335.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 28.

⁷⁸ *Ibidem*, pp. 49-50.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 36.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 37.

⁸¹ *Ibidem*, pp. 42-43.

limba română au beneficiat foarte puțin spre deloc de veniturile fondului bisericesc. În politica lor de deznaționalizare a românilor din teritoriul răpit Moldovei, autoritățile austriece s-au folosit – cu asupra de măsură – de catolicism. Școlile au devenit principalele instrumente de catolicizare. Prin Constituția școlară (aplicată și în Bucovina după alipirea acesteia la Galiția) se impunea ca „toate școlile principale și triviale din localitățile bucovinene în care se găsea o biserică catolică, să fie supuse direct sub conducerea arhiepiscopului romano-catolic din Liov”. Din iulie 1815 „școlile din toate localitățile în care se găsea o biserică catolică trecură așadar sub autoritatea episcopului catolic”⁸². Măsura a fost impusă în pofida faptului că populația de confesiune catolică însemna puțin peste 15 la sută (12,35% romano-catolici și 3,28% greco-catolici).⁸³ Astfel, în toate satele și orașele în care era o biserică catolică treceau sub controlul catolicilor și școlile românești care aparținuseră de episcopul ortodox. Toate școlile din localitățile în care exista o bisericuță catolică erau catolicizate. Au rămas sub conducerea episcopului ortodox numai câteva școli în localitățile în care nu exista biserică catolică. În 1793 „se închiseseră 30 de școli moldovenești” ca urmare a renunțării autorităților la obligativitatea învățământului primar în Bucovina. Prin catolicizarea învățământului, Fondul religios era obligat să susțină școlile catolice, iar învățătorii români de religie ortodoxă erau înlocuiți cu învățători catolici dacă refuzau să treacă la catolicism. Limba română a fost alungată din școli, iar copiilor români li s-a interzis să vorbească românește la școală, inclusiv în pauze. Directorul Școlii principale din Suceava (Thaller) îi pedepsea pe cei ce încălcau interdicția, obligându-i să poarte „la gât o tăbliță cu un măgar, până ce o trecea altui elev, surprins că a comis același păcat”.⁸⁴

Stăruințele românilor pe lângă autoritățile imperiale au rămas fără rezultat, deși în martie 1844 împăratul a decis „ca școlile primare din Bucovina, atât cele existente, cât și cele viitoare, să se împartă în două categorii – și anume școli catolice și școli ortodoxe”. Calificăm decizia imperială ca fiind nulă și fără efect, întrucât a fost menținută dispoziția „că dacă într-un sat se află un preot catolic, în acel sat școala să fie catolică, fără să se țină seama de confesiunea copiilor care o frecventau”. Au fost acceptate școlile ortodoxe numai în satele „în care nu se găsea preot sau castelan catolic”.⁸⁵ Preoți catolici se iveau peste tot, iar o generație de copii români (1815-1848) nu a putut învăța în limba maternă.

Deputații bucovineni în Parlamentul vienez au militat pentru înființarea unei Mitropolii românești care să cuprindă toate episcopiile românești din Imperiu și au criticat cu asprime jafurile la care era supus Fondul bisericesc bucovinean. Criticile au vizat: vânzarea unor proprietăți ale fondului; cheltuirea fără justificare a banilor; administrarea frauduloasă a averii fondului; cheltuirea banilor în alte scopuri decât acelea pentru care a fost creat; nesocotirea rugămintilor și a

⁸² *Ibidem*, pp. 71-72.

⁸³ *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, p. 366

⁸⁴ I. Nistor, *Istoria Bucovinei*, pp. 72-73.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 75.

protestelor Consistoriului ortodox cu privire la încetarea abuzurilor, precum și cu privire la eliminarea obligațiilor impuse credincioșilor ortodocși de a efectua zile de robotă pe proprietatea fondului; specularea situației grele în care se aflau credincioșii români ortodocși de către propaganda catolică ruteană pentru a-i racola la cultul greco-catolic pentru „a obține foloase materiale”; neîndeplinirea obligațiilor asumate de autorități de a construi în fiecare an câte o biserică (din zid) pentru credincioșii ortodocși români; refuzul aceleiași autorități de a construi școli „poporale, naționale și confesionale” din Fondul bisericesc și obligarea comunităților românești să-și construiască școli pe cheltuiala lor; arendarea proprietăților Fondului pentru sume derizorii etc. Cu aceeași duritate au criticat și politica de deznaționalizare prin catolicizare: „După ratificarea concordatului [tratat între Austria și Vatican – n.n.] din 1855 se porni asupra noastră propaganda catolică din Galiția, prin ruteni”. Școlile construite din fondurile bisericii ortodoxe au fost „declarată școli catolice cu învățători catolici”, ajungându-se în situația ca „patru sute de mii de locuitori ai țării de religie ortodoxă, greco-orientală să nu aibă nici o școală, iar 60.000 de romano-catolici (germani, poloni etc.) să le aibă pe toate”.⁸⁶

Visul românilor ortodocși din Austro-Ungaria de a se regăsi cu toții într-o singură Mitropolie a fost spulberat de episcopul Bucovinei, Eugenie Hacman. Dacă episcopii ortodocși din Transilvania, Banat și Partium au susținut înființarea Mitropoliei românești, Hacman a respins-o cu îndărătnicie. Mitropolia Ortodoxă a Transilvaniei (reunindu-i pe românii ortodocși din Transilvania, Banat, Crișana, Sătmar și Maramureș) s-a înființat prin înalt decret imperial în decembrie 1864, a căpătat statut de autonomie, iar cunoscutul cărturar și episcop Andrei Șaguna a devenit mitropolit al tuturor românilor ortodocși din împărăția austriacă, cu excepția celor din Bucovina.

Eugenie Hacman a respins categoric includerea episcopiei Bucovinei în Mitropolia nou înființată, fiindcă își dorea scaunul mitropolitan pentru sine. El cerea înființarea unei mitropolii separate motivând că „Noi, bucovinenii, nu suntem cu toții români, ci o parte a confracților noștri religionari sunt ruteni” și susține că „unii ar vrea cu Carlovățul, iar alții cu Alba Iulia”, situație care „ar tulbura împăcarea și concordia acestor două elemente naționale și ar cășuna daune pentru biserica ortodoxă din Bucovina”. Progresistul Eugenie îi reproșează *naționalistului* Șaguna „că pune cauza națională în fruntea cauzei bisericești și este influențat de tendințele protestantizante”.⁸⁷ În același spirit progresisto-internaționalist vlădica Eugenie le reproșează celor care îl criticau pentru refuzul de a adera la Mitropolia Transilvaniei astfel: „Dacă vă gândiți la avantajele național-politice atunci trebuie să vă spun că biserica nu are nimic comun cu astfel de lucruri, nici în clin, nici în mână, fiindcă împărăția lui Hristos nu este pe lumea aceasta”. Pe preoții care

⁸⁶ *Ibidem*, pp. 122-123.

⁸⁷ *Ibidem*, pp. 126-127.

manifestau sentimente naționale îi atenționa că „preotul n-are nimic a face cu politica și cu promovarea naționalismului”.⁸⁸

Politica preferată de imperialii habsburgi concretizată în dictonul *Divide et impera!* a generat neînțelegeri și fricțiuni între românii din Bucovina și rutenii imigranți în această parte a Moldovei detrunchiate de austrieci. Primii ruteni veniți din Galiția erau de confesiune greco-catolică. Unii dintre ei și-au schimbat confesiunea trecând la ortodoxism, dar autoritățile – interesate să crească numărul catolicilor (romano-catolici, greco-catolici) și al protestanților – au hotărât „să înființeze pretutindeni biserici unite și să cheme preoți uniți din Galiția pentru păstorirea lor”.⁸⁹ În paralel, aceleași autorități, dar și clerul greco-catolic au desfășurat o intensă activitate de convertire a românilor la Biserica Unită cu Roma. Rezultatele nu au fost cele așteptate în cazul rutenilor/ucrainenilor și, cu atât mai puțin, în cazul românilor.

Întrucât propaganda confesională nu a reușit, conducătorii ruteni galițieni au înlocuit-o cu „o vie propagandă națională revendicând drepturi pentru limba lor în Biserica Ortodoxă Românească”.⁹⁰ De altfel, prima organizație politică a rutenilor a fost de sorginte religioasă: „După evenimentele din 1848, clerul a condus lupta națională” prin Cercul *Sfântul Gheorghe*, organizație de „orientare naționalistă”.⁹¹ Naționalismul rutean a găsit în progresistul internaționalist Eugenie Hacman un trainic aliat. Din motive eminamente politice, pentru a-i despărți pe ortodocșii din Bucovina de Mitropolia Moldovei, Curtea Imperială de la Viena a înființat în ianuarie 1873 Mitropolia Bucovinei și a Dalmației. Hacman a murit la Viena îndată după ce fusese învestit Mitropolit și se pregătea să se întoarcă la Cernăuți în funcția la care visase toată viața.⁹² Noul mitropolit Teofil Bendella a introdus scrierea cu litere latine în locul celor chirilice, măsură care i-a supărat, ca și altele, pe clericii ruteni.⁹³

După ce lupta pentru învățământ în limba română a fost aproape pierdută, confruntarea româno-ucraineană a cuprins și Biserica ortodoxă. Clerul românesc din Bucovina a cerut cu insistență, mulți ani la rând, convocarea Congresului Bisericesc pentru lămurirea și rezolvarea tuturor problemelor existente în sânul bisericii. Hacman, sprijinit de ruteni, dar și de guvernatorii Bucovinei, a amânat la nesfârșit organizarea Congresului, iar guvernatorul Pace a cerut în 1882 „prorogarea fără termen a Congresului”. Cu un an înainte, fusese publicată o broșură de propagandă (*Situația rutenilor greco-orientali din arhidieceza Bucovinei*), în care se solicita, între altele, „admiterea clericilor ucraineni la administrarea arhidiecezei pe picior de egalitate cu clericii români și folosirea limbii ucrainene deopotrivă cu folosirea limbii române în corespondența oficială”. Propaganda ruteană îi prezenta pe români „ca iredentiști și dușmani declarați ai

⁸⁸ *Ibidem*, p. 129.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 340.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 341.

⁹¹ S. Plokhly, *op. cit.*, pp. 195-196; N. Ciachir, *op. cit.*, p. 69.

⁹² I. Nistor, *Istoria Bucovinei...*, pp. 195-196.

⁹³ *Ibidem*, p. 200.

statului austriac”, cu scopul de a obține sprijinul guvernului austriac pentru îndeplinirea cerințelor proprii.⁹⁴

În 1898, ucrainenii au solicitat să li se atribuie cele două posturi de consilieri consistoriali devenite vacante și numirea a doi profesori ucraineni la Facultatea de Teologie din Cernăuți. Cu sprijinul guvernatorului Bourguignon au obținut, în ianuarie 1899, numirea, prin decret imperial, „a doi clerici ucraineni ca asesori consistoriali și numirea a doi profesori la Facultatea de Teologie din Cernăuți”. În mai 1899, ucrainenii au trimis împăratului și guvernului central un memoriu în care cereau „paritate în drepturi, în biserică cu românii”, inclusiv dreptul „la ocuparea scaunului mitropolitan”.⁹⁵

Românii au cerut cu insistență convocarea Congresului Bisericesc, dar guvernatorul i-a etichetat ca iredentiști și neloiali față de împărat. Guvernatorul a preluat mesajul propagandei ucrainene. Ca răspuns, clerul român a organizat o mare adunare la Cernăuți (30 octombrie 1899) la care s-a votat o moțiune de protest „contra asaltului ucrainenilor împotriva bisericii, susținând sus și tare caracterul românesc al bisericii bucovinene, atât în ceea ce privește originea, cât și organizarea ei”⁹⁶.

În primii ani ai secolului al XX-lea, ucrainenii – susținuți de guvernatorul Bucovinei și de democrații Aurel Onciul și Florea Lupu – au obținut trei din cele patru posturi de asesori consistoriali, iar în 1905 au convocat un miting la Cosmeni și „au votat o moțiune pentru crearea unei episcopii ucrainene cu reședința la Cosmeni”. Ei au solicitat sprijinul împăratului „pentru înființarea unei dieceze pe cheltuiala Fondului bisericesc” după ce, în prealabil, ceruseră numirea unui ucrainean în postul de arhimandrit (vicar general al arhidiecezei bucovinene), post rămas vacant după ce profesorul universitar Vasile Repta fusese ridicat în scaunul mitropolitan de la Cernăuți.⁹⁷ Pretențiile ucrainenilor erau susținute de marele dușman al tricolorului românesc (guvernatorul Bourguignon) și de duetul progresisto-internaționalist Onciul-Lupu. Au câștigat românii și a fost numit vicar general cărturarul teolog Miron Călinescu, după trei ani de confruntări și de așteptare.

La rândul lor, românii ortodocși au organizat „un contramiting la Cernăuți (1906) în care protestară contra dezmembrării arhidiecezei și cerură convocarea Congresului bisericesc, singurul for îndreptățit și competent pentru soluționarea cererii ucrainenilor”. Reacția ucrainenilor – sprijiniți iarăși de cuplul Onciul-Lupu și de guvernator – a fost de a cere ei, în 1907, mitropolia de la Cernăuți, propunând românilor „o episcopie sufragana [care depinde de Mitropolie – n.n.] cu reședința la Rădăuți sau la Suceava”. O altă mare adunare a românilor, întrunită la Cernăuți în

⁹⁴ *Ibidem*, p. 342.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 344.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 345.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 348.

anul 1911, a solicitat „demiterea ucrainenilor din arhidieceza românească și înființarea pe seama lor a unei episcopii la Cosmeni”.⁹⁸

În 1912, s-a redeschis lupta pentru postul de vicar general rămas vacant după moartea lui Miron Călinescu. Într-o altă mare adunare, organizată la Cernăuți în data de 12 martie 1912, românii au votat o nouă moțiune prin care îi cereau împăratului „să se îndure prea grațios a păstra pentru toate timpurile caracterul românesc al strămoșeștii arhiepiscopii greco-orientale; iar pentru credincioșii greco-orientali de naționalitate ucraineană să aibă grația prea înaltă de a întemeia o episcopie ucraineană greco-orientală și să dea ca și până acum unui român greco-oriental postul vacant de arhimandrit consistorial și general”. Moțiunea a fost preluată într-un memoriu semnat de 46.136 de oameni și trimis la Viena.⁹⁹ *Bunul împărat** nu s-a grăbit să răspundă, iar românii au început tratative cu ucrainenii pentru a-și rezolva, prin înțelegere, diferendele.

Cele două părți au convenit să alcătuiască fiecare câte o delegație (cu câte 32 de membri), să se întâlnească (1 martie 1913) la Cernăuți și fiecare delegație „să-și formuleze pretențiile în scris și să le comunice una alteia”. Delegația română a propus: împărțirea bisericii greco-orientale a Bucovinei în două dieceze, independente, și anume, un arhiepiscopat român și un episcopat ucrainean; primirea de către demnitarul român a titlului și demnității de arhiepiscop al arhiepiscopiei românești a Bucovinei și de mitropolit al Bucovinei și Dalmației; primirea de către demnitarul ucrainean a titlului și demnității de episcop al episcopiei ucrainene din Bucovina și supunerea acestuia arhiepiscopului român „în același fel cât sunt supuși, ca urmare a raporturilor lor către mitropolie, episcopii greco-orientali din Dalmația”¹⁰⁰.

Delegația ucraineană a fost de acord cu despărțirea, dar a cerut ca episcopul lor „să-și aibă reședința la Cernăuți”, ca „despărțirea credincioșilor să se facă pe bază teritorială”, iar episcopia ucraineană urma să cuprindă „aproape două treimi din teritoriul Bucovinei, inclusiv mănăstirea Sucevița cu mormintele Movileștilor”¹⁰¹. Românii au întrerupt tratativele și au adresat un nou *memorandum* împăratului reinterând, fără echivoc, „caracterul românesc al Mitropoliei Bucovinei și drepturile sfinte și inalienabile ale românilor asupra bisericilor”. Ei roagă stăpânirea „să inițieze separarea bisericească a românilor greco-orientali de ucrainenii greco-orientali și să o desăvârșească prin întemeierea unei episcopii

⁹⁸ *Ibidem*, pp. 348-349.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 349.

* Cu privire la mitul împăratului și la imaginea sa în mentalul colectiv, a se vedea Doru Radosav, *Arătarea împăratului: intrările imperiale în Transilvania și Banat (sec. XVIII-XIX): discurs și reprezentare*, Editura Presa Universitară Clujeană, Editura Dacia, Cluj Napoca, 2002 (Istoricul clujean se ocupă de vizitele împăraților în Transilvania și Banat, subliniind venerația de care aceștia se bucurau în rândul populației.); În Bucovina împărații austrieci nu au ajuns. Vizita planificată cu ocazia centenarului anexării a fost contramandată, dar mitul împăratului era prezent și aici.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 350.

independente pentru credincioșii greco-orientali de naționalitate ucraineană”¹⁰². În locul răspunsului de la împărat a venit decizia guvernului de la Viena de numire „a arhimadritului ucrainean Artemon Manastyrski” în postul de vicar general al Mitropoliei, obținând și „dreptul de succesiune la tronul Mitropolitan”¹⁰³.

Ne este greu să descoperim care au fost motivele care i-au determinat pe conducătorii bisericii române din Bucovina să susțină *separarea* bisericească, din punct de vedere organizatoric, de ucraineni. Intuim doar că ei se temeau că într-un timp relativ scurt ucrainenii ar fi putut prelua conducerea Mitropoliei și, în acest context, ne vine în minte testamentul bătrânului Doxache Hurmuzachi lăsat *prietenilor și scumpilor compatrioți*, testament în care îi atenționa că au „trei îndatoriri mari și sfinte [...]: patria, limba și biserica”. Patria, devenită autonomă prin Constituția austriacă din martie 1849 și separată de Galiția, s-a menținut întreagă, în pofida solicitărilor tot mai insistente ale rutenilor de a o realipi jumătății din Galiția revendicată de ei și în ciuda organizării respectivei întocmiri politico-administrative ca provincie ruteană.

Limba română a suferit cele mai grele lovituri. Cei mai mulți români, iar în unele situații – toți românii, din satele mixte sau devenite mixte și-au însușit limba ruteană. Multe școli mixte au fost forțate să accepte ca limbă de predare ruteana. Ocupantul austriac a impus ca singur criteriu de recenzie a populației limba de conversație. Așa s-a ajuns ca după limba vorbită în comunitate să se înregistreze la deja invocatul recensământ din 1910 următoarele date statistice: total populație – 794.924; români – 273.924; ruteni/ucraineni – 305.101; evrei, germani, armeni, maghiari, polonezi etc. – 216.474.¹⁰⁴

Prezentăm doar situația din districtul Cernăuți (oraș) și Cernăuți (împrejurimi). În prima structură administrativă, trăiau, în 1861, 9.177 de români și 4.133 de ruteni. În 1871, numărul românilor mai este doar cu aproximativ 200 de suflete mai mare decât al rutenilor. La recensămintele din 1880 și 1890 numărul românilor crește cu doar câteva sute în fiecare dintre cei zece ani, iar numărul rutenilor se dublează în 1880 și crește cu câte 2000 în 1890 și cu aproape 4000 în 1900, devansându-i pe români (13.030 de ruteni, 9400 de români). La ultimul recensământ (1910) sunt numărați 15.254 de ruteni și 13.440 de români. Prin urmare, numărul românilor crește în intervalul 1861-1910 (în 50 de ani) cu 4273 de suflete, iar cel al rutenilor crește cu 11.121 de suflete. Numărul rutenilor devine de peste trei ori mai mare (peste 300%), iar numărul românilor crește cu doar 50%. Situația este și mai surprinzătoare în împrejurimile Cernăuțiului. Numărul românilor a scăzut de la 20.068 (în 1861) la 18.060 (în 1910), în vreme ce numărul rutenilor a crescut de la 6.645 (în 1861) la 22.351 (în 1910)¹⁰⁵.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ *Ibidem*, pp. 350-351.

¹⁰⁴ *Ibidem*, pp. 352-353; *Idem, Românii și rutenii...*, p. 156 (Istoricul prezintă evoluția procesului de dezromânizare între anul 1861 și 1910, pe districte și pe localități. – *Ibidem*, pp. 158-159); N. Ciachir, *op. cit.*, p. 58.

¹⁰⁵ I. Nistor, *Românii și rutenii...*, p. 158; N. Ciachir, *op. cit.*, p. 58.

La dezromânizare, cel puțin formal, a contribuit hotărâtor – așa cum arătam mai sus – și slavizarea numelor românești ale copiilor și ale învățătorilor (în școli), ca și numele preoților, ale negustorilor, ale meseriașilor etc. Constatăm cu surprindere că stăpânirea austriacă nu a reușit să germanizeze și să catolicizeze teritoriul răpit Moldovei în anii 1775/1776. A reușit însă, cu asupra de măsură, să slavizeze formal, nu și *de facto*, prin recensămintele realizate pe principiul limbii vorbite, acest ținut românesc, iar slavizarea s-a dovedit, pe termen lung, cel mai puternic factor în procesul de dezromânizare. Cu și mai mare surprindere, constatăm că austriecii au reușit în Bucovina ce nu au reușit rușii în Basarabia. Toate statisticile oficiale rusești – falsificate de autorități – recunosc caracterul preponderent românesc al acestei provincii¹⁰⁶.

La rândul său, biserica și-a pierdut caracterul românesc prin creșterea exponențială a numărului etnicilor ruteni. În 1910, structura confesională a Bucovinei se prezenta astfel: 547.603 ortodocși, 3.232 de lipoveni orientali, 341 de armeni orientali (ortodocși de rit vechi), 98.565 de romano-catolici, 26.182 de greco-catolici, 675 de catolici armeni, 20.029 de protestanți, 480 de calvini, 102.919 mozaici, 8 mahomedani, 2 sectanți, 62 fără confesiune (atei)¹⁰⁷.

*

**

Începute în timpul Revoluției de la 1848 și devenite tot mai evidente în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, neînțelegerile dintre rutenii/ucrainenii și românii din Bucovina au căpătat un caracter pronunțat conflictual în timpul Marelui Război și au explodat la sfârșitul acestuia. Atât românii, cât și ucrainenii se aflau în cele două tabere beligerante. Românii din Basarabia ocupată de Rusia erau în armatele Antantei, iar românii din Bucovina, din Transilvania, din Banat, din Crișana, Sătmar și Maramureș erau înrolați în armatele Puterilor Centrale. Ucrainenii din Imperiul Rus se aflau în tabăra Antantei, iar cei din Imperiul Austro-Ungar (inclusiv cei din Bucovina) se aflau în armatele Puterilor Centrale. Cu excepția rutenilor/ucrainenilor din Imperiul bicefal, care își vedeau împlinit idealul național cu sprijinul monarhiei habsburgice, ceilalți – românii din ambele imperii și ucrainenii din Imperiul rus – priveau războiul ca fiind străin de interesele și de idealurile lor.

¹⁰⁶ A se vedea: Zamfir C. Arbure, *Basarabia în secolul XIX*, edițiunea Academiei Române, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1899, pp. 96-147 (Recensământul din anii 1890-1891 înregistrează **1.089.995** de români. Populațiile de origine slavă numărau: 215.044 de ruși, 8.207 ruteni, 34.473 de ruși, 1.642 de poloni și elvețieni, 85.361 de bulgari. Populația de origine slavă împreună cu alte etnii – țigani, germani, evrei, greci, armeni – însuma „**abia ¼ parte**” din totalul locuitorilor țării ocupate de Rusia în 1812. – *Ibidem*, p. 147); Ștefan Ciobanu, *Basarabia. Populația. Istoria. Cultura*, ediție îngrijită de Cornel Scafeș, traducerea în limba română, Alexandrina Grigorescu, Editura Clio, București, Editura Știința, Chișinău, 1992, pp. 40-43; I. Nistor, *Istoria Basarabiei...*, pp. 211-214; *Istoria României*, vol. VII, tom II, pp. 368-369.

¹⁰⁷ I. Nistor, *Istoria Bucovinei...*, p. 352.

O cauză particulară – mai puțin evocată – a Marelui Război a fost competiția austro-rusă pentru sfere de influență în Europa de Est (Austria) și în Balcani (Rusia). Fiecare s-a folosit de câte un factor etnic și politic, spre a lovi în celălalt. Rusia s-a folosit de Serbia, care, după obținerea independenței, urmărea să-și extindă teritoriile asupra Bosniei și asupra Slavoniei aflate sub stăpânirea Austro-Ungariei, iar Austria s-a folosit de ucrainenii/rutenii din Galiția și din Bucovina, promițându-le sprijin pentru crearea unei Ucraine mari care să înglobeze și teritoriile maloruse/ucrainene din Imperiul rus. Aminteam în cuprinsul studiului nostru că moștenitorul tronului Franz Ferdinand era văzut de ucrainenii ca împărat al Ucrainei. Pentru a și-i fideliza mai mult pe ucrainenii, împăratul Franz Ioseph l-a trimis „pe nepotul său, arhiducele Carl, îndată după căsătoria acestuia cu prințesa Zita, în garnizoană la Colomeea, în centrul populației ucrainene din Galiția. Arhiducele a fost acolo aclamat de ucrainiți, care își puneau toată nădejdea în el și în casa de Habsburg”.¹⁰⁸

Atentatul de la Sarajevo a fost doar pretextul războiului...

¹⁰⁸ I. Nistor, *Problema...*, p. 198.